

Spreeken is zilver, luisteren is goud.

Het onlosmakelijke verband tussen luister- en spreekvaardigheid.

Margreet Verboog en Lieske Ader

Luisteren en spreken: bijna automatisch onverbreekelijk met elkaar verbonden zou je denken op het eerste gezicht. Toch worden ze binnen het NT2 onderwijs wel gezien als twee aparte vaardigheden, die afzonderlijk geoefend moeten worden. Ook bij de examens NT2 worden ze als aparte vaardigheden geëxamineerd en beoordeeld.

In dit artikel zullen we de vaardigheden steeds combineren en daarbij juist oefeningen en werkvormen beschrijven waarbij luisteren en spreken beide aan de orde komen. Dit staat het dichtste bij de dagelijkse communicatie.

Om te beginnen moeten we onderscheid maken tussen de twee richtingen waarin spreken en luisteren elkaar in een gesprek beïnvloeden: er zijn immers altijd minstens twee partijen, een spreker en een luisteraar, een zender en een ontvanger die steeds van rol wisselen. We hebben dus te maken met:

-Het belang van goed leren luisteren: om adequaat te kunnen reageren moet men een spreker verstaan en begrijpen.

-Het belang van goed leren spreken: om begrepen te worden door de luisteraar moet men verstaanbaar en begrijpelijk spreken.

Verstavaardigheid heb je nodig om makkelijker te begrijpen wat er gezegd wordt, daarnaast is woordenschat van belang. Verderop in dit artikel zullen we aandacht schenken aan verstavaardigheid, maar eerst is het goed stil te staan bij de "natuurlijke" verwerving van een tweede taal, zoals die plaats vindt in de praktijk.

Imitatie.

Kinderen of volwassenen die niet kunnen lezen, leren een tweede taal via luisteren en imiteren. We zien dat bijvoorbeeld bij een anderstalige vierjarige die op de basisschool komt. Als de voertaal daar Nederlands is, zal het kind door na te zeggen wat het hoort, snel de taal leren. Zoals een baby de moedertaal leert. Problemen ontstaan pas als de klasgenootjes ook geen Nederlands spreken en onderling in hun moedertaal spreken. Volwassenen die het Latijnse schrift niet beheersen leren de taal ook via imitatie, met dien verstande, dat hun imitatief vermogen helaas veel minder is dan dat van een vierjarige.

Luisteren en spreken is in dit leerproces een geheel: je hoort iets, zegt het na, wat je zegt wordt begrepen of niet, in het laatste geval probeer je het nog eens, misschien een beetje anders of luider. Bij het leren van Nederlands als tweede taal bij volwassenen die ons schrift wel kunnen lezen, wordt dat imitatieve aspect heel weinig geoefend. Het leren verloopt voor het grootste gedeelte via het schrift. Dat is jammer, omdat imitatie in feite de basis is van het leren van een taal.

Wij pleiten ervoor om juist bij het taalonderwijs aan volwassenen imitatie meer en vaker in te zetten.

Hoe kunnen we dat doen?

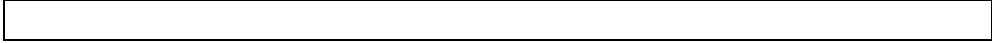
Heel geschikt om te imiteren zijn riedels en liedjes, omdat daar het ritmische aspect houvast geeft, en omdat er vaak om gelachen kan worden. Op het internet, o.a. op Youtube zijn allerlei liedjes te vinden, kinderliedjes, maar bijvoorbeeld ook liedjes uit musicals van Annie MG Schmidt. Gesproken dialogen zijn ook heel geschikt. Op ETV staan filmpjes over allerlei onderwerpen. Meestal kunnen de dialogen op CD of DVD afgeluisterd worden, en nagesproken. Dit kan als eerste stap in een spreekoefening gebruikt worden: een aantal malen afluisteren en naspreken, daarna zonder voorbeeld. Het gaat daarbij niet om perfectie, maar om verstaanbaarheid en begripelijkheid.

Hieronder een voorbeeld van een taalriedel over de wonderlijke gewoonte van Nederlanders om iedereen en elkaar met de jarige te feliciteren.

Taalriedel de verjaardag.

Dag Kees, gefeliciteerd hè?
Nou buurvrouw, dank je wel.
Dag Kees, gefeliciteerd hè?
Nou buurvrouw, dank je wel.
Jij ook gefeliciteerd, Els.
Ja dank je en jij ook.
Jij ook gefeliciteerd, Els.
Ja dank je en jij ook.
En jullie gefeliciteerd met je vader.
Dank je wel, dank je wel.
En jullie gefeliciteerd met je vader.
Dank je wel, dank je wel.
En u mevrouw, ook nog gefeliciteerd met uw zoon.
Ja en u met uw buurman natuurlijk!
En u mevrouw, ook nog gefeliciteerd met uw zoon.
Ja en u met uw buurman natuurlijk!
Iedereen taart?
Jaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa...!!!!

*Uit: Zebra 3, Meulenhoff Educatief, Amsterdam, 1999
Taalrebbel. Adèr, Thio en Verboog*

Verstavaardigheid.

De taal verstaan is een basisvoorwaarde om hem te kunnen begrijpen. Een nieuwe taal geeft specifieke problemen die het verstaan moeilijker maken, zoals assimilatie en reductie. Er is in het Nederlands veel verschil tussen geschreven en gesproken taal. Op papier staat er "wit" tussen de woorden, maar in gesproken Nederlands worden de woorden aan elkaar verbonden en is het erg lastig om te onderscheiden waar het ene woord ophoudt en het volgende begint. Kennis over een aantal aspecten van gesproken Nederlands kunnen helpen om enig reliëf in deze gebonden taalsoep aan te brengen, zoals het herkennen van de zins- en woordaccenten. Maar ook de intonatie verschaft waardevolle informatie. De anderstalige is over het algemeen niet op de hoogte van dergelijke aspecten in de eigen taal, laat staan in het Nederlands. De docent kan hierover informatie geven en het laten oefenen.

Wat moeten we vertellen over intonatie en accenten?

- De woorden die de meeste informatie geven krijgen accent, de andere woorden krijgen dat dan niet of minder.
- De woorden met accent klinker luider en hoger (of lager) en duren ook wat langer dan de woorden zonder accent, die juist in een sneller tempo worden uitgesproken
- Door de afwisseling van woorden met- en zonder accent, vooral ook door de tempoverschillen ontstaat het specifieke Nederlandse ritme
- Ook de intonatie heeft betekenis en geeft informatie. Een vraag kun je vooral herkennen aan de stijgende intonatie. Als iemand nog niet uitgesproken is, nog meer gaat vertellen, kun je dat horen aan de continuerende intonatie: het is nog niet klaar er komt nog meer, wacht nog even.

Verstaanbaar spreken.

De in de vorige paragraaf besproken aspecten waarnaar de cursisten moeten leren luisteren, moeten ze ook kunnen laten horen in hun eigen spraak, om de luisteraars de juiste informatie te geven. Als iemand monotoon spreekt, zonder accent en intonatie, wordt hij moeilijk te volgen en haken de luisteraars af. Het is ook vermoeiend om te luisteren naar mensen die juist teveel accenten geven, zoals te enthousiaste dj's. De Nederlander is haastig en laat dat merken. De juiste vraagintonatie is belangrijk, omdat een vraag met weinig of geen vraagintonatie niet als een vraag, maar als een opdracht of bevel kan worden opgevat en dus ergernis kan wekken. Het is dus heel belangrijk dit bewust te maken en te oefenen!

Het woordaccent speelt ook een grote rol bij verstaanbaar spreken: als dat niet op de goede plaats wordt gemaakt, verstaan we iemand slecht. Vooral omdat

het vaak gebeurt in combinatie met klinkers die niet helemaal zuiver worden uitgesproken: /warSCHOUWEN/ klinkt meer als /beSCHOUWEN dan als WAARschuwen. VRIENDin klinkt als VRIENDen in plaats van als vriendIN. De hierboven genoemde Taalriedels zijn geschikt om de uitspraak te oefenen, maar ook de meeste methoden bevatten tegenwoordig uitspraakoefeningen. De docent moet de cursisten die moeilijk te verstaan zijn, hierop wijzen, en extra laten oefenen. Bruikbaar oefenmateriaal is te vinden in Verstaanbaar Spreken en in de Uitspraaktrainer.

Communicatief luisteren.

Luisteren is meer dan begrijpen en verstaan, het is ook een houding, een alert zijn op de signalen van de gesprekspartner; non-verbale signalen geven ook veel informatie en daarom ook houvast voor verstaan en begrijpen, beeld/filmpjes met dialogen zijn daarom eigenlijk prettiger voor taalleerders om mee te oefenen dan audio.

Luisteren vindt voor het overgrote deel plaats in communicatieve situaties. Luisteren zonder interactie doen we naar radio en TV, naar de boodschappen uit de luidspreker op het station en bij telefoonboodschappen. Toch wordt in de NT2-les luisteren zonder beeld erbij veel geoefend. Voor een groot deel is dat ten behoeve van het onderdeel luistervaardigheid bij de examens, het beruchte struikelblok. Met een filmpje erbij zou dit onderdeel veel beter aansluiten bij de werkelijkheid van de alledaagse communicatie.

We luisteren voor het overgrote deel van onze tijd naar gesprekken en dan is er veel extra informatie: houding, gebaren, mimiek en heel belangrijk: de spreker ziet aan het gezicht van de luisteraar of de boodschap overkomt en kan die herhalen of uitleggen. Als dat ontbreekt, zoals bij telefoneren, wordt de communicatie meteen veel moeilijker. Vandaar dat de meeste mensen niet graag telefoneren in een taal die ze niet goed beheersen. Dat is dan ook zeker iets dat in de les geoefend moet worden.

In een gesprek kun je vragen om uitleg als je iets niet goed hoort, of niet verstaat, of niet begrijpt. Dat kan ook in gespreksvorm geoefend worden, waarbij de cursist de opdracht heeft te interrumperen:

Voorbeeld van een oefening hiervoor:

In tweetallen: De één leest een stuk tekst opzettelijk onduidelijk mompelend voor, de ander krijgt de opdracht te interrumperen met zinnen en vragen zoals:
Wat zeg je/zegt u? Ik begrijp u niet, wilt u dat nog eens zeggen?

Ter voorbereiding van gesprekken buiten school, zoals CH's, is het niet alleen goed om te oefenen wat je zelf wilt gaan zeggen, maar ook om alvast te anticiperen op de antwoorden, die je kunt verwachten, op wat je gesprekspartner eventueel zou kunnen zeggen. Dit is ook heel belangrijk bij het voorbereiden van telefoongesprekken.

Voorbeeld van een oefening:

In tweetallen of een klein groepje. Op een kaartje staat kort een situatie beschreven, bijvoorbeeld: *Je kind is ziek en kan vandaag niet naar school. Je belt de school op om haar ziek te melden.* Bespreek met elkaar wat je zelf zou kunnen zeggen en wat je mogelijk voor antwoorden kunt verwachten. Speel het als een rollenspelletje. Daarna in een grotere groep uitwisselen.

Nog een paar tips:

Veel oefenen (met spreken) in communicatieve situaties is de beste manier om luisteren en spreken tegelijk te oefenen. Taalriedels en taalpingpong doen we het beste zonder boek! In een gesprek heb je ook geen boek, en ook geen woordenboek. Ook Dictoglos is een ideale werkvorm voor het oefenen van luisteren en spreken:

Hoe werkt Dictoglos?

De docent leest een korte tekst *op het goede niveau tweemaal voor, in een normaal spreektempo, de cursisten noteren alle woorden die ze horen.

In tweetallen of kleine groepjes gaan de studenten aan de hand van hun aantekeningen de tekst reconstrueren.

Daarna krijgen ze een kopie van de oorspronkelijke tekst en vergelijken die met hun versie.

Of: alle gemaakte versies worden gekopieerd en uitgedeeld, de groepjes vergelijken ze en bepalen wat de beste was.

NB * Het is erg belangrijk dat de aangeboden tekst op het goede niveau is: kies liefst iets uit een boek dat al gebruikt wordt.

Maar het allerbelangrijkste voor het leren spreken en luisteren is **zoveel mogelijk gelegenheid** geven aan de leerders om te oefenen, zowel thuis als in de les. Dat betekent voor in de les veel spreekvaardigheid geven, en wekelijks een half uurtje uittrekken om elkaar te vertellen hoeveel en hoe vaak je buiten de les Nederlands gebruikt hebt. Per slot van rekening is dat waar het allemaal voor dient, en waar je het meeste van leert.

Dictoglos, *Samenwerkend leren in het tweede- en vreemde-taalonderwijs*,
F. Kuiken, I. Vedder, Coutinho, Bussum, 2000.

Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs, B. Bossers, F. Kuiken, A. Vermeer (red.), Coutinho, Bussum, 2010.

| Uitspraaktrainer in de les, *Uitspraakverbetering voor anderstaligen*, Vita Olijhoek, Ruud Stumpel, Boom, Amsterdam, 2009.

Verstaanbaar spreken, *Een handleiding uitspraakonderwijs voor docenten Nederlands als tweede taal*, K. Thio, M. Verboog, Coutinho, Muiderberg, 1999.

Zebra deel 3, Tekstboek en CD , Meulenhoff Educatief, Amsterdam, 1999 ,

Taalriedels, Deen & van Veen, 1994 (niet meer verkrijgbaar)

YouTube , www.youtube.com

ETV, www.etv.nl